УДК 658.152

А.С. Завербний
Національний університет «Львівська політехніка»

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙ

© Завербний А.С., 2002.

Розглянуто економічну ситуацію в Україні, подано певні пропозиції щодо прискорення структурних перетворень для виходу національної економіки України з кризового стану. Цього можна досягнути залученням інвестицій та ефективним управлінням ними. Уточнено класифікацію інвестицій, переглянуто ряд класифікаційних ознак, а також види інвестицій у межах кожної класифікаційної ознаки.

In given clause the author considers an economic situation in Ukraine. The certain offers concerning acceleration of structural transformations for maintenance of an output of national economy of Ukraine from a crisis condition are given. It is possible to achieve it by attraction of the investments and effective management by them. The author specifies classification of the investments. In clauses a number of classification attributes and also kinds of the investments in borders of each classification attribute is reconsidered.

Економічна ситуація в Україні, що склалася на початку третього тисячоліття, продовжує залишатися складною. Як показують дослідження, здійснення макро- та мікроструктурних перетворень для виходу національної економіки України з кризового стану практично неможливе без залучення в державу інвестицій. Як свідчить досвід промислово розвинених країн, інвестиції сприяють розбудові економіки, вони відіграють роль каталізатора у розвитку та структурній перебудові економіки. Останні роки показали, що дана тенденція розвитку є характерною також і для індустріальних країн Південно-Східної Азії.

На нашу думку, Україні доцільно скористатися досвідом цих країн. Однак це ніяк не означає, що держава повинна сліпо дублювати процеси, що відбувалися та продовжують відбуватися в цих країнах. Україна є унікальною країною, як і кожна окремо взята держава. Тому потрібно, спираючись на практичний досвід промислово розвинутих та індустріальних країн, беручи з нього все позитивне, розробити власні шляхи структурної трансформації економіки України, які би враховували національні особливості країни, а саме: стан розвитку економіки, політичний та соціальний стан, менталітет тощо.

Крім того, слід зауважити, що саме по собі збільшення обсягів інвестицій в нашу країну може не дати очікуваного позитивного результату. Для досягнення економічного зростання потрібно перш за все підвищити ефективність використання наявних та залучених ресурсів. Цього можна досягнути шляхом активного управління інвестиційною діяльністю.

Ефективне управління інвестиційними ресурсами відіграє вагому роль у формуванні ринкової економіки. Однак в економічній теорії та на практиці, що пов’язана з інвестиційним процесом, використовуються понад сто термінів, що характеризують різні види інвестицій [2]. Тому для забезпечення ефективного та цілеспрямованого управління інвестиціями доцільно перш за все систематизувати їх термінологію. Для цього їх класифікують, тобто розподіляють

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

на взаємопов'язані класи або підмножини згідно з найсуттєвішими ознаками, властивими інвестиціям одного виду, які відрізняють їх від інших видів.

Вчені виділяють кілька основних класифікаційних ознак (від 2 до 15), причому перелік ознак та самі види в межах однієї ознаки дещо відрізняються (деколи кардинально), наприклад, Б.А. Колтинюк виділяє лише дві основних класифікаційних ознаки інвестицій (об'єкт інвестування та джерело фінансування) [5].

С.Ф. Покропивний виділяє 4 ознаки (об'єкт інвестування, форма власності інвестора, місце вкладення, характер участі в інвестуванні).

Статистична комісія ООН, С.К. Реверчук та В.Г. Федоренко виділяють 5 основних ознак (об'єкт інвестування, форма власності інвестора, період інвестування, регіональна належність інвестора, характер участі в інвестуванні) [6, 10].

А.А. Пересада, В.В. Бочаров, В.М. Сєров, П.Л. Віленський, В.Н. Лівшиц, С.А. Смоляк виділяють 6 ознак. Причому, якщо такі ознаки, як об'єкт вкладення капіталу, форма власності інвестора, період інвестування виділяють всі вчені, то ознаку "джерело фінансування" виділяє лише А.А. Пересада, ознаку регіональна приналежність "інвестора" – А.А. Пересада, П.Л. Віленський, В.Н. Лівшиц, С.А. Смоляк, ознаку "місце вкладення" – В.В. Бочаров, В.М. Сєров, рівень ризику – В.В. Бочаров, характер участі в інвестуванні – А.А. Пересада [3, 4, 7].

І.А. Бланк виділяє 15 різних класифікаційних ознак, а саме: об'єкт вкладення капіталу, характер участі в інвестиційному процесі, відтворювальна спрямованість, рівень доходності, відношення до інвестора, період інвестування, взаємозв'язок між собою, рівень прибутковості, рівень інвестиційного ризику, рівень ліквідності, форма власності інвестора, характер використання капіталу в інвестиційному процесі, регіональне джерело залучення капіталу, регіональна спрямованість капіталу та галузева спрямованість інвестицій [2].

Внаслідок проведеного дослідження можна зробити висновок, що найбільш поширеними ознаками є такі: об'єкт інвестування, форма власності інвестора, період інвестування, регіональна належність інвестора, характер участі в інвестуванні.

Однак, навіть якщо вчені виділяють одні і ті ж ознаки, все одно зустрічаються відмінності у межах однієї ознаки. Для уточнення видів інвестицій зупинимося детальніше на всьому ряді ознак.

Так, за ознакою **форми власності інвесторів** деякі вчені виділяють такі види інвестицій: С.Г. Федоренко, В.В. Сєров та Статистична комісія ООН – державні, приватні, спільні та іноземні, В.М. Аньшин, І.А. Бланк, І.Й. Малий, С.Ф. Покропивний, В.В. Бочаров виділяють лише два види – державні та приватні, А.Г. Загородній та Ю.І. Стадницький виділяють три види – державні, приватні та спільні, А.А. Пересада виділяє три види – державні, приватні та колективні.

Згідно із законом України "Про власність" № 697-12 від 7 лютого 1991 року (стаття 2), в Україні є три форми власності: державна, приватна та колективна. На нашу думку, доцільно класифікувати інвестиції за формою власності інвестора саме за цими видами (державні, приватні та колективні).

Іноземні інвестиції, на нашу думку, доцільно віднести до класифікації за ознакою **регіональної належності інвестора** (оскільки іноземними можуть бути як державні, так і приватні та колективні інвестиції). За цією ознакою доцільно виділяти національні та іноземні інвестиції.

На нашу думку, дещо не точним є поєднання в одній підмножині відмінних за змістом видів. А.А. Пересада виділяє за регіональною ознакою внутрішні, іноземні та закордонні,

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

П.Л. Віленський, В.Н. Лівшиц, С.А. Смоляк виділяють за цією ж ознакою внутрішні та іноземні інвестиції [3, 9]. Внутрішні джерела ("вкладення капіталу суб'єктами господарської діяльності" [9]) можуть одночасно бути і закордонними ("вкладення коштів в об'єкти інвестування за межами території даної держави" [9]).

Доцільно класифікувати інвестиції за двома окремими ознаками, а саме: за регіональною належністю інвесторів та **за місцем вкладення коштів**.

Це дозволить розмежувати та відобразити різновидність інвестицій за регіональною ознакою інвесторів (іноземні та національні інвестиції) та за місцем безпосереднього вкладення (внутрішні та зовнішні інвестиції). Саме так класифікують інвестиції за даною ознакою А.Г. Загородній, Ю.І. Стадницький.

Розподіл інвестицій за даними ознаками дозволить спростити процес стимулювання інвестицій в економіку нашої країни для забезпечення її подальшого розвитку. Оскільки предметом прикладення зусиль повинні виступати саме внутрішні (в розумінні вкладення коштів в об'єкти інвестування, що розташовуються на території нашої країни), а не національні (вкладення коштів українськими інвесторами) інвестиції, то вони можуть здійснюватися не лише в українські, але й у іноземні об'єкти.

Незначна частка вчених виділяє класифікаційну ознаку **за джерелами фінансування**, яка є, на нашу думку, досить важливою, оскільки вона розмежовує інвестиції за простотою, швидкістю та ризиковістю залучення.

За цією ознакою доцільно виділяти такі види інвестицій: власні кошти, кредити, інвестиційні кошти інших інвесторів.

Зрозуміло, що найлегше та найшвидше можна мобілізувати власні кошти інвестора, а вже тоді інші джерела. Однак, власні кошти використовуються для організації великого та довгострокового проекту досить рідко. Причина цього – недостатній обсяг наявних у інвестора коштів, ризик, притаманний будь-якій підприємницькій діяльності, що означає ймовірність втрати власних коштів. Ризик існує і при вкладанні коштів, отриманих від інших джерел, але в цьому випадку він буде розподілений серед багатьох осіб [9].

Важливою класифікаційною ознакою є період інвестування. Якщо для кредитора достатнім є термін повернення кредиту, то для інвестора важливими є термін реалізації інвестиційного проекту та термін окупності вкладених коштів [7].

За періодом інвестування світова практика виділяє два види інвестицій, а саме: довгострокові (більші ніж один рік) та короткострокові (менші ніж один рік). Ці два види виділяють також вітчизняні та російські вчені (В.Г. Федоренко, С.К. Реверчук, В.М. Сєров, В.В. Бочаров та ін.).

Через несприятливі умови інвестиційного клімату, нестабільність політичних та економічних відносин, високі темпи інфляції та ін. інвестори починають шукати об'єкти короткострокових вкладень [9]. Це суперечить основному правилу інвестування, за яким інвестиції в першу чергу повинні бути довгостроковими (тобто більше одного року).

На нашу думку, виходячи із ситуації, що складається на ринку, за ознакою періоду інвестування інвестиції доцільно класифікувати згідно з методологією Національного банку України, тобто на короткострокові (менше одного року), середньострокові (від 1 до 3 років) та довгострокові (більше 3 років).

За об'єктами вкладення у світовій практиці прийнято виділяти реальні та фінансові інвестиції. Даного положення дотримуються І.А. Бланк та С.Ф. Покропивний. Окрім цих двох видів В.М. Сєров та Б.А. Колтинюк додають ще інвестиції в нематеріальні активи. П.Л. Віленський, В.Н. Лівшиц, С.А. Смоляк додають інтелектуальні інвестиції, причому розуміють під одним видом відразу два ("вкладення капіталу у виробництво шляхом

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

закупівлі патентів, ліцензій, ноу-хау, фінансування підготовки та перепідготовки персоналу"[3]). А.А. Пересада окрім реальних та фінансових інвестицій виділяє як окремі види інноваційні та інтелектуальні інвестиції. На нашу думку, оптимальним варіантом є останній розподіл, оскільки, як показують дослідження, останнім часом в окремі види виділяються інноваційні та інтелектуальні інвестиції [7, 10]. Це має об'єктивний характер, викликаний зростаючими темпами і масштабами НТП, швидкими змінами асортименту продукції, що випускається тощо.

За характером участі в інвестуванні інвестиції класифікують майже всі вчені, окрім В.В. Бочарова, В.М. Сєрова, П.Л. Віленського, причому всі сходяться на існуванні двох видів за даною класифікаційною ознакою, а саме: прямі та непрямі (опосередковані або портфельні) [4, 7]. Виходячи зі спрощення класифікації доцільно виділяти прямі та непрямі інвестиції.

За рівнем ризику інвестиції класифікують лише І.А. Бланк та В.В. Бочаров, при – чому останній виділяє в окремий вид окрім безризикових, низькоризикових, середньо – ризикових та високоризикових ще й спекулятивні. Бланк І.А. відносить даний вид до високоризикових інвестицій. Дослідження показують, що варто виділити спекулятивні інвестиції в окремий вид, оскільки саме цей вид виражає вкладення капіталу в надзвичайно ризикові активи (венчурні), які передбачають отримання надприбутків. Для даного виду прибутки і ризик набагато перевищують середньоринкові.

Ще однією класифікаційною ознакою є **галузеве спрямування**. Дану ознаку виділяє лише Бланк І.А. Методика даної класифікації є важливою для державного регулювання інвестиційного процесу в межах України. Крім того, класифікація потрібна для оцінки інвестиційної привабливості окремих галузей в процесі інвестування.

Не менш важливою є класифікація інвестицій **за характером використання капіталу** в інвестиційному процесі, яку запровадив І.А. Бланк. Окрім первинних, реінвестицій та дезінвестицій для повноти охоплення всіх інвестицій за даною ознакою доцільно додати ще один вид – екстенсивні, тобто ті, які спрямовуються на розширення існуючих підприємств, організацій, приріст їх потенціалу, розширення сфер діяльності.

Світова практика свідчить, що однією з основних цілей будь-якої підприємницької діяльності є отримання доходу. Це стосується також інвестиційної діяльності. Тому варто класифікувати інвестиції **за рівнем доходності**.

Інвестора, безумовно, окрім доходності інвестицій також цікавить можливість конвертувати їх у грошову форму. Класифікація **за рівнем ліквідності** матиме такий вигляд: високоліквідні, середньоліквідні, низьколіквідні, неліквідні.

За ступенем залежності від прибутку виділяють автономні та похідні [2].

Похідні інвестиції прямо корелюють з динамікою обсягу чистого прибутку через механізм його розподілу на споживання і заощадження. Автономні інвестиції характеризують вкладення капіталу, ініційоване дією факторів, не зв'язаних з формуванням і розподілом чистого прибутку, наприклад, технологічним прогресом, природоохоронними заходами тощо.

За відношенням до інвестора виділяють внутрішні і зовнішні інвестиції.

Інвестиції є або взаємопов'язаними між собою, або ні. Доцільно класифікувати їх і **за ознакою взаємозалежності між собою** [2]. І.А. Бланк виділяє лише три види, а саме: незалежні, взаємозалежні, взаємовиключні інвестиції. На нашу думку, можна додати до цієї множини ще один вид – спільні, тобто такі, які реалізуються двома або більше інвесторами та прямують до однієї мети.

За відтворюючим спрямуванням вчені виділяють переважно два види інвестицій: валові та чисті. До даного поділу схиляються А.А. Пересада, С.Ф. Покропивний, І.Й. Малий. За

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

даною класифікацією валові інвестиції – це загальний обсяг інвестованих коштів у певний період, спрямований на відтворення; джерелом чистих інвестицій є фонд відновлення, за рахунок якого формуються нові виробничі фонди [9]. Доцільно виділити ще один вид, який являє собою різницю валових та чистих інвестицій, а саме реноваційні інвестиції [2].

На основі проведеного дослідження можна запропонувати таку методику класифікації інвестицій за рядом ознак (див. таблицю).

Класифікація інвестицій

Класифікаційні ознаки	**Види інвестицій**	Характеристики інвестицій
1	**2**	**3**
Об'єкт вкладення капіталу	Реальні	Вкладення інвестицій у капітал (основний та оборотний). В основному дані інвестиції вкладаються в матеріальні активи (споруди, обладнання та інші товарно-матеріальні цінності), а також нематеріальні активи (патенти, ліцензії, ноу-хау, технічна, інструктивна, науково-практична, технологічна, кошторисна та інша документація)
	Фінансові	Вкладення коштів у різні фінансові інструменти: фондові (інвестиційні) цінні папери, спеціальні (цільові) банківські вклади, депозити, паї і т. ін.
	Інноваційні	Вкладення інвестиційних ресурсів у нововведення. В основному це вкладення в нематеріальні активи, що забезпечує розвиток науково-технічного прогресу і успішну протидію конкурентам на товарних ринках. У промислово розвинених країнах ця форма наближається за змістом і складом до реальних
	Інтелектуальні	Вкладення інвестиційних ресурсів у творчий потенціал суспільства, в об'єкти інтелектуальної власності, що грунтуються на авторському праві, винахідницькому та патентному праві, праві на виробничі зразки і корисні моделі
Джерело фінансування	Власні	Інвестиційні засоби, що безпосередньо належать інвестору
	Кредити	Державний кредит, кредити комерційних банків та фінансово-кредитних установ.
	Кошти інших інвесторів	Інвестиційні засоби інших інвесторів, а також вкладників
Форма власності інвесторів	Державні	Інвестиції фінансуються з державних і місцевих бюджетів та державними підприємствами.
	Приватні	Засоби населення (індивідуальних інвесторів), комерційних структур, приватних підприємств.
	Колективні	Фінансуються з колективних підприємств
Період інвестування	Довгострокові	Здійснюються на термін більше трьох років
	Середньо-строкові	Термін від 1 до 3 років
	Коротко-строкові	Термін до одного року
Регіональна належність інвестора	Національні	Здійснюються українськими інвесторами
	Іноземні	Здійснюються іноземними інвесторами
Місце вкладення	Внутрішні	Вкладення українських та іноземних інвесторів в національну економіку
	Зовнішні	Здійснюються в економіку інших держав інвесторами з України

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Продовження таблиці

1	2	3
Рівень ризику	Безризикові	Характеризують вкладення засобів у такі об'єкти інвестування, де відсутній реальний ризик втрати капіталу чи очікуваного доходу і практично гарантоване одержання чистого інвестиційного прибутку
	Низько-ризикові	Характеризують вкладення капіталу в об'єкти інвестування, ризик за якими є значно нижчим ніж середньоринковий
	Середньоризикові	Рівень ризику приблизно відповідає середньоринковому
	Високо-ризикові	Рівень ризику істотно перевищує середньоринковий
	Спекулятивні	Характеризуються вкладенням капіталу в найбільш ризикові проекти або інструменти інвестування, за якими очікується найвищий рівень інвестиційного доходу
Характер участі в інвестуванні	Прямі	Здійснюються без фінансових посередників з метою одержання доходу, передбачають участь інвестора у виборі об'єктів інвестування та вкладання коштів
	Непрямі	Здійснюються пасивним інвестором через фінансових та інвестиційних посередників
Галузеве спрямування	Галузі народного господарства	Здійснюються у різні галузі народного господарства відповідно до їх класифікатора
Взаємозалежність між собою	Незалежні	Характеризують вкладення капіталу в такі об'єкти інвестування, що можуть бути реалізовані як автономні (незалежні від інших об'єктів інвестування, але не виключаючи їх) у загальній інвестиційній програмі (інвестиційному портфелі) підприємства
	Взаємозалежні	Характеризують вкладення капіталу в такі об'єкти інвестування, черговість реалізації чи подальша експлуатація яких залежить від інших об'єктів інвестування і може здійснюватися лише в комплексі з ними
	Взаємо-виключні	Мають, як правило, аналогічний характер за цілями їх здійснення, характером технології, номенклатурою продукції та іншими основними параметрами та потребують альтернативного вибору
	Спільні	Реалізуються двома чи більше інвесторами та переслідують спільну мету
Характер використання капіталу в інвестиційному процесі	Первинні	Здійснюються в заснування підприємства
	Екстенсивні	Спрямовуються на розширення існуючих підприємств, організацій, приріст їх потенціалу, розширення сфер діяльності
	Реінвестиції	Повторне використання капіталу в інвестиційних цілях за умови попереднього його вивільнення у процесі реалізації вибраних інвестиційних проектів, інвестиційних товарів та фінансових інструментів інвестування
	Дезінвестиції	Повернення раніше інвестованого капіталу з інвестиційного обороту без подальшого його використання в інвестиційних цілях (інакше кажучи, інвестиції зі знаком мінус)

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Закінчення таблиці

1	2	3
Рівень доходності	Високо-прибуткові	Очікуваний рівень чистого інвестиційного прибутку за цими інвестиціями є значно більшим за середню норму на інвестиційному ринку
	Середньо-прибуткові	Очікуваний рівень прибутку приблизно середньоринковий
	Низько прибуткові	Рівень прибутку значно нижчий за середньоринковий
	Неприбуткові	Здійснення даних інвестицій не пов'язане з отриманням інвестиційного прибутку. Дані інвестиції мають на меті отримання екологічного, соціального чи інших неекономічних ефектів
Рівень ліквідності	Високоліквідні	До них належать такі об'єкти (інструменти) інвестування підприємства, що швидко можуть бути конвертовані в грошову форму (як правило, у термін до одного місяця) без відчутних утрат своєї поточної ринкової вартості.
	Середньо-ліквідні	Інструменти інвестування підприємства, що можуть бути конвертовані в грошову форму без відчутних втрат своєї поточної ринкової вартості в термін від одного до шести місяців
	Низьколіквідні	Інструменти інвестування, що можуть бути конвертовані в грошову форму без втрат своєї ринкової вартості після закінчення тривалого періоду часу (від півроку і більше).
	Неліквідні	Характеризують такі види інвестицій, що не можуть бути самостійно реалізовані (вони можуть бути продані на інвестиційному ринку лише в складі цілісного майнового комплексу).
Ступінь залежності від прибутку	Похідні	Прямо корелюють з динамікою обсягу чистого прибутку через механізм його розподілу на споживання і заощадження.
	Автономні	Характеризують вкладення капіталу, ініційоване дією факторів, не зв'язаних з формуванням і розподілом чистого прибутку, наприклад, технологічним прогресом, природоохоронними заходами тощо.
Відтворювальне спрямування	Валові	Загальний обсяг інвестованих коштів у певний період
	Чисті	За їх рахунок формуються нові виробничі фонди
	Реноваційні	Характеризують обсяг капіталу, що інвестується у просте відтворення основних засобів. У кількісному виразі прирівнюються до амортизаційних відрахувань за певний період часу
Відношення до інвестора	Внутрішні	Характеризують вкладення капіталу в розвиток операційних активів самого підприємства-інвестора
	Зовнішні	Являють собою вкладення капіталу в реальні активи інших підприємств або у фінансові інструменти інвестування, емітовані іншими суб'єктами господарювання

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Інвестиції здійснюються у різних формах, тому для їх обліку, аналізу, планування, мотивування, контролювання, регулювання, тобто управління ними, доцільно їх класифікувати за рядом ознак. У даній статті було зроблено спробу систематизувати класифікації вчених та уточнити певні класифікаційні ознаки.

Не дивлячись на достатньо великий перелік розглянутих та запропонованих нами класифікаційних ознак (див. таблицю), він тим не менше не вичерпує всього різноманіття видів інвестицій, які можуть використовуватися в науці.

1. Абрамов С.И. Инвестирование. – М.: Центр экономики и маркетинга, 2000. – 440с. 2. Бланк І.А. Інвестиційний менеджмент. – К.: МП ИТЕМ, Лтд, 1995. – 447с. 3. Виленский П.Л., Лившиц В.Н., Смоляк С.А. Оценка эффективности инвестиционных проектов. – М.: Дело, 2001. 832 с. 4. Инвестиционный менеджмент. – СПб.: Издательство "Питер", 2000. – 160с. Колтынюк Б.А. Инвестиционные проекты: Учебник. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2002. – 622 с. 5. Реверчук С.К., Реверчук Н.Й., Скоморович І.Г. та ін. Інвестологія: наука про інвестування: Навч. посібник / За ред. С.К.Реверчука. – К.: Атіка, 2001. 264 с. 6. Серов В.М. Инвестиционный менеджмент: Уч. пособие. – М.: ИНФРА, 2000. – 272 с. 7. Статистика : Підручник / С.С. Герасименко, А.В. Головач, А.М. Эріна та ін.; За наук. ред. С.С. Герасименка. – К.: КНЕУ, 2000. – 467 с. 8. А.А. Пересада. Управління інвестиційним процесом. – К.: Лібра, 2002. – 472с. 9. Федоренко В.Г. Інвестознавство: Підручник. – К.: МАУП, 2002. – 408с.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua